

SOCIALINĖS APSAUGOS IR DARBO MINISTERIJA

TEISINIO REGULIAVIMO STEBĖSENOS PAŽYMA

2011-12-29 Nr. D5- 365

Teisinio reguliavimo, kurio stebėseną atlikta, sritis:

Valstybinio socialinio aprūpinimo santykių pagrindų nustatymas.

Teisės aktas, nustatantis teisinį reguliavimą, kurio stebėseną atlikta:

Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio aprūpinimo sistemos pagrindų įstatymas (toliau – Pagrindų įstatymas) (Žin., 1990, Nr. 32-761; 1994, Nr. 99-1961).

Nustatant teisinį reguliavimą, kurio stebėseną atlikta, planuoti tikslai ir padariniai:

Teisinio reguliavimo pagrindinis tikslas – nustatyti valstybinio socialinio aprūpinimo santykių pagrindus, taip pat:

1. Apibūdinti valstybinį socialinį aprūpinimą.
2. Nustatyti:
 - 2.1. kam yra taikomas valstybinis socialinis aprūpinimas;
 - 2.2. kas sudaro valstybinio socialinio aprūpinimo sistemą;
 - 2.3. valstybinio socialinio aprūpinimo sistemos lėšas;
 - 2.4. socialinio aprūpinimo institucijas ir jų funkcijas.

Faktiniai teisinio reguliavimo padariniai ir jų įvertinimas:

Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio aprūpinimo sistemos pagrindų įstatymas priimtas 1990 metais. Tai buvo vienas pirmųjų po Nepriklausomybės atkūrimo priimtas teisės aktas ir atliko pozityvų vaidmenį kuriant nepriklausomos Lietuvos socialinės apsaugos sistemą.

Teisinio reguliavimo reikalingumo, pakankamumo ir efektyvumo įvertinimas:

Šiuo metu dauguma Pagrindų įstatymo nuostatų nebeatitinka pasikeitusios šalies ekonominės ir socialinės realybės. Įstatyme naudojamos sąvokos ir teisinio reguliavimo nuostatos yra kitaip reglamentuotos naujais teisės aktais, tarpvalstybinėmis sutartimis ir privalomai taikomais Europos Sąjungos institucijų reglamentais ar direktyvomis.

Pagrindų įstatymo 3 ir 5 straipsniuose nurodyta, kokiems asmenims ir esant kokioms sąlygoms taikomas socialinis aprūpinimas, 6 straipsnyje nurodyta, kokie asmenys savo socialines garantijas užsitikrina per valstybinį socialinį draudimą, o 7 straipsnyje – kam yra taikomas socialinis aprūpinimas arba socialinė šalpa. Šiuo metu minėtus santykius reglamentuoja: atskiroms draudimo rūšims skirti Valstybinių socialinio draudimo pensijų, Nedarbo socialinio draudimo, Sveikatos draudimo įstatymai; Valstybinių šalpos išmokų, Išmokų vaikams, Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams, Socialinių paslaugų ir kiti įstatymai.

Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatyme numatyta, kad iš Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto lėšų skiriamos ir mokamos valstybinės socialinio draudimo senatvės, netekto darbingumo ir našlių ir našlaičių pensijos. Taip pat šio įstatymo nustatyta tvarka, kol nepasibaigs jų mokėjimo terminas arba kol vietoj jų nebus paskirtos valstybinės socialinio draudimo senatvės ar netekto darbingumo pensijos, toliau iš minėto biudžeto lėšų yra mokamos maitintojo netekimo už mirusius iki 1995-01-01 pensijos, iki šios datos paskirtos ištarnauto laiko pensijos ir invalidumo pensijos, paskirtos iki 2005-07-01. Teisę gauti kurią nors iš socialinio draudimo pensijų (senatvės, netekto darbingumo) turi nuolatiniai Lietuvos Respublikos gyventojai, įgiję nustatytą minimalų valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą atitinkamai pensijai gauti bei įvykus atitinkamam draudimui įvykiui – sukakus senatvės pensijos amžių ar asmeniui nustačius atitinkamą nedarbingumo lygį. Teisę gauti našlių ir našlaičių pensijas priklauso nuo to, ar miręs asmuo pats buvo įgijęs nustatytą minimalų valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą senatvės ar netekto darbingumo pensijai gauti arba

šias pensijas gavo, bei nuo to, ar našlys ar našlaitis atitinka kitas įstatymo sąlygas (pvz., našlei būti sukakus pensinį amžių, ar vyresniam nei 18 metų našlaičiui mokytis ir pan.).

Nedarbo socialinio draudimo įstatyme nustatyta, kad iš Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto nedarbo draudimui skirtų lėšų laikinai netekusiems darbo asmenims skiriamos ir mokamos nedarbo draudimo išmokos. Teisę į nedarbo draudimo išmoką turi bedarbiais teritorinėje darbo biržoje įsiregistravę apdraustieji, kuriems teritorinė darbo birža nepasiūlė tinkamo darbo ar aktyvios darbo rinkos politikos priemonių ir jeigu jie atitinka kitas įstatymu nustatytas sąlygas (pvz., iki įsiregistravimo teritorinėje darbo biržoje turi ne mažesnę kaip 18 mėnesių nedarbo draudimo stažą per paskutinius 36 mėnesius; įstatymų nustatyta tvarka buvo atleisti iš darbo ar valstybės tarnautojų pareigų nesant darbuotojo ar valstybės tarnautojo kaltės, dėl nepriklausančių nuo darbuotojo ar valstybės tarnautojo aplinkybių ir darbdavio bankroto atveju; baigė privalomąją nuolatinę pradinę karo tarnybą ar alternatyviąją krašto apsaugos tarnybą arba buvo atleisti iš šių tarnybų išstarnavę ne mažiau kaip pusę nustatyto laiko).

Sveikatos draudimo įstatyme nustatyta, kad iš Privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto lėšų yra apmokamos asmens sveikatos priežiūros paslaugos, todėl asmenys, kuriems reikalingas gydymas ar rehabilitacija gali gauti šias paslaugas, jei jie buvo drausti privalomuoju sveikatos draudimu. Privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžetas, kurio lėšas administruoja tiek Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, tiek Valstybinė mokesčių inspekcija prie Finansų ministerijos, tačiau šias lėšas skirsto Valstybinė ligonių kasa, yra atskirtas nuo Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto.

Išmokų vaikams įstatymas nustato išmokų vaikams rūšis, jų dydžius, asmenų, turinčių teisę gauti išmokas, kategorijas, šių išmokų skyrimo ir mokėjimo sąlygas, tvarką ir finansavimą.

Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymas skirtas nustatyti piniginės socialinės paramos teikimo principus, finansavimo šaltinius, piniginę socialinę paramą gaunančių asmenų teises ir pareigas, taip pat piniginės socialinės paramos, teikiamos nepasiturintiems gyventojams, kai suaugę asmenys yra išnaudoję visas kitų pajamų gavimo galimybes, rūšis, jų dydžius ir teikimo sąlygas.

Socialinių paslaugų įstatymas apibrėžia socialinių paslaugų sampratą, tikslus ir rūšis, reglamentuoja socialinių paslaugų valdymą, skyrimą ir teikimą, socialinės globos įstaigų licencijavimą, finansavimą, mokėjimą už socialines paslaugas bei ginčų, susijusių su socialinėmis paslaugomis, nagrinėjimą.

Pagrindų įstatymo 4 straipsnyje pateiktos sąvokos, kurios yra apibrėžtos įstatyme – socialinis aprūpinimas, socialinė šalpa – arba nėra vartojamos, arba vartojamos kitame kontekste. Šiuo metu galiojančiuose socialinę apsaugą reguliuojančiuose teisės aktuose yra vartojamos sąvokos – socialinė apsauga, socialinis draudimas ir socialinė parama.

Pagrindų įstatymo 12 straipsnyje numatytos socialinio aprūpinimo priemonės šiuo metu yra įgyvendinamos per valstybinių pensijų bei valstybinių šalpos išmokų sistemas. Valstybinių pensijų skyrimą ir mokėjimą reguliuoja Valstybinių pensijų įstatymas, specialieji įstatymai (Pareigūnų ir karių valstybinių pensijų įstatymas, Mokslininkų valstybinių pensijų laikinasis įstatymas, Teisėjų valstybinių pensijų įstatymas) bei juos įgyvendinantys poįstatyminiai teisės aktai.

Pagrindų įstatymo 7 straipsnio ir 8 straipsnio nuostatas dėl minimalių pensinio aprūpinimo garantijų užtikrina Valstybinių šalpos išmokų įstatymas, kuris nuo 2004 m. pakeitė prieš tai nuo 1995 m. galiojusį Šalpos (socialinių) pensijų įstatymą. Pagal šio įstatymo nuostatas skiriamos ir mokamos pensijos arba kitos išmokos asmenims, neįgijusiems tokių teisių valstybinio socialinio draudimo sistemoje. Valstybinių šalpos išmokų įstatymu nustatytos šalpos pensijos skiriamos ir mokamos neįgaliems vaikams, darbingo amžiaus neįgaliems asmenims, o taip pat senatvės pensijos amžių sukakusiems asmenims. Šių išmokų paskirtis – užtikrinti minimalias garantijas jokių pajamų negaunantiems arba labai mažas pajamas gaunantiems asmenims. Todėl tiems, kurie gauna didesnes valstybines socialinio draudimo, valstybines pensijas ar kt. pensinio pobūdžio išmokas, šalpos pensijos neskiriamos ir nemokamos. Asmenims, turintiems teisę į pensiją ar pensijų išmoką, kurių dydis (bendra jų suma) mažesnis

už šalpos pensiją, mokamas šalpos pensijos ir pensijos ar pensijų išmokos (bendros jų sumos) skirtumas.

Pagrindų įstatymo 7, 8 ir 15 straipsniuose yra minimas Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų garantijų įstatymas, kuris neteko galios 2008 m. rugpjūčio 1 d.

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos išmokų atskaitos rodiklių ir bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio nustatymo įstatymas nustato socialinės apsaugos išmokų atskaitos rodiklius bei jų tvirtinimo tvarką.

Pagrindų įstatymo 9 straipsnyje kalbama, kad valstybinis socialinis draudimas veikia kaip atskira ir savarankiška finansų sistema. Ši nuostata yra reglamentuota Valstybinio socialinio draudimo 2 straipsnio 12 dalyje, kurioje nustatyta, kad Valstybinio socialinio draudimo fondas – tiksliniai finansiniai ir materialiniai ištekliai, kurie yra įtraukiami į apskaitą nuo valstybės ir savivaldybių biudžetų atskirtame Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžete ir yra naudojami valstybiniam socialiniam pensijų, ligos ir motinystės, nedarbo, sveikatos bei nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų draudimui finansuoti, valdyti ir administruoti. Šio įstatymo 20 straipsnio 1 ir 2 dalyse nustatyta, jog gali būti skiriami asignavimai iš valstybės biudžeto, kai dėl Seimo ar Vyriausybės priimtų teisės aktų padidėja kurios nors socialinio draudimo rūšies išlaidos arba sumažėja pajamos, o socialinio draudimo įmokų tarifai šiai socialinio draudimo rūšiai nekeičiami arba keičiami nepakankamu dydžiu. Taip pat asignavimai iš valstybės biudžeto ar kitų valstybės piniginių išteklių gali būti skiriami išlaidoms, susijusioms su pensijų sistemos reforma, kompensuojant socialinio draudimo įmokų sumas, pervedamas į pensijų kaupimo bendrovių valdomus pensijų fondus. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto sandaros įstatymo nuostatos taip pat reglamentuoja asignavimų iš valstybės biudžeto ir (ar) kitų valstybės piniginių išteklių skyrimą Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetui, tačiau nustato, kad sprendimą dėl šių papildomų asignavimų priima Lietuvos Respublikos Seimas, tvirtindamas šio Fondo biudžetą atitinkamiems biudžetiniams metams.

Pagrindų įstatymo 10 straipsnio nuostatos dėl valstybinio socialinio draudimo įmokų tarifų dydžių tvirtinimo perkeltos į Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto atitinkamų metų rodiklių patvirtinimo įstatymą, kuriame nustatyti valstybinio socialinio draudimo įmokų tarifai kiekvienai draudimo rūšiai. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetą atitinkamiems biudžetiniams metams tvirtina Lietuvos Respublikos Seimas.

Pagrindų įstatymo 16, 17 ir 19 straipsniuose nustatytos ministerijos funkcijos, kurios šiuo metu reglamentuotos Vyriausybės įstatyme bei Vyriausybės 2010 m. spalio 13 d. nutarimu Nr. 1463 patvirtintuose Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatuose. Nuostatuose nustatyta, kad Socialinės apsaugos ir darbo ministerija formuoja socialinio draudimo bei socialinės paramos politiką, organizuoja, koordinuoja ir kontroliuoja jų įgyvendinimą. Tačiau ministerijai nesuteikta teisė aiškinti socialinio aprūpinimo įstatymų, kaip tai nustatyta Pagrindų įstatymo 16 straipsnyje. Pagal bendrus teisėkūros reikalavimus įstatymus gali aiškinti juos priėmęs Lietuvos Respublikos Seimas arba teismas.

Išvada dėl reikalingumo keisti teisinį reguliavimą:

Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio aprūpinimo sistemos pagrindų įstatymą siūloma pripažinti netekusiu galios.

Strateginio planavimo ir analizės departamento direktorė

 Vita Safjan

Socialinio draudimo ir pensijų departamento
direktoriaus pavaduotoja

Alfreda Šatrauskienė